

Samenvattend advies

Aan de minister van Binnenlandse Zaken, Institutionele Hervormingen en Democratische Vernieuwing
Mevrouw Annelies Verlinden
Wetstraat 2
1000 Brussel

2 mei 2024

Geachte Minister,

In de hoedanigheid van adviesorgaan zowel voor (i) de elektronische stemsystemen en -software met papieren bewijsstuk als (ii) voor de verkiezingssoftware voor de stemopneming en de verdeling van de zetels, zoals beschreven in Art. 4, §3 van de wet van 7 februari 2014 tot organisatie van de elektronische stemming met papieren bewijsstuk en artikel 165 van het Kieswetboek, en conform het contract tussen PwC Enterprise Advisory BV (hierna "PwC") en Civadis SA (hierna "Civadis") van 26 maart 2024, hebben wij een onderzoek uitgevoerd van het digitaal telsysteem voor papieren stembiljetten, geleverd door Civadis, dat ingezet kan worden in het kader van de samenvallende Europese, federale en regionale verkiezingen van 9 juni 2024 (hierna de Toepassing genoemd).

Meer specifiek omvat de Toepassing:

- De toepassing voor het voorbereiden en configureren van het telhulpsysteem, i.e. het voorbereidingssysteem "PATSY_GEN";
- De toepassing voor het digitaal tellen van de papieren stembiljetten, i.e. het telhulpsysteem "Patsy_PC"; en
- De toepassing voor het genereren van de unieke code die vereist is om op het telhulpsysteem specifieke functionaliteiten uit te voeren, i.e. de toepassing "Patsy_HD".

Dit onderzoek had als doelstelling om een advies uit te brengen met betrekking tot de geschiktheid van de Toepassing.

Deze geschiktheid omvat:

- De integriteit van het stemproces, fraudebestendigheid, waarborg op het behoud van het geheim van de stemming;
- De conformiteit met de wetgeving;
- Een systeem dat functioneel, betrouwbaar, bruikbaar, efficiënt en onderhoudbaar is; en
- Een systeem dat een herhaalbaar resultaat oplevert.

De conformiteit met de wetgeving behelst op zijn beurt conformiteit met het/de:

- Kieswetgeving:
  - Algemeen Kieswetboek en bijlagen (Officieuze coördinatie tot 27 oktober 2023);
  - Wet van 23 maart 1989 inzake de verkiezing van het Europees Parlement (Officieuze coördinatie tot 12 januari 2024);
  - Wet van 16 juli 1993 ter vervollediging van de federale staatsstructuur - Verkiezing van het Vlaams Parlement en het Waals Parlement (Officieuze coördinatie tot 8 juni 2023);
  - Wet van 12 januari 1989 tot regeling van de wijze waarop het Brussels Hoofdstedelijk Parlement wordt verkozen met een uittreksel van de bijzondere wet van 12 januari 1989 met betrekking tot de Brusselse Instellingen (Officieuze coördinatie tot 1 oktober 2023);
  - Wet van 6 juli 1990 inzake de verkiezing van het Parlement van de Duitstalige Gemeenschap (Officieuze coördinatie tot 1 oktober 2023).
- Besluiten
  - Koninklijk besluit van 18 februari 2024 tot regeling van sommige kiesverrichtingen voor de gelijktijdige verkiezingen van het Europees Parlement, de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Gewest- en Gemeenschapsparlementen op 9 juni 2024.
- Algemeen
  - Wetten van 18 juli 1966 op het gebruik van de talen in bestuurszaken.

Ons onderzoek en de evaluatie van de Toepassing zijn gebaseerd op:

- Een nazicht van de geautomatiseerde verwerking en controle binnen de toepassingen;
- Interviews met management en ander personeel van Civadis met toegewezen verantwoordelijkheden;
- Nazicht, op basis van steekproeven, van documenten;
- De uitvoering van simulatietesten, op basis van steekproeven, op een testopstelling;
- Het nazicht van de broncode, beperkt tot de wijzigingen als gevolg van de doorgevoerde veranderingsaanvragen; en
- Andere verificaties die wij noodzakelijk achten.

Specifiek hebben wij volgende processtappen en componenten geëvalueerd:

- Het voorbereidingssysteem, inclusief het duplicatiesysteem (beperkt tot het duplicatieproces);
- De systemen die gebruikt worden binnen het telbureau; en
- De toepassing voor de Helpdesk.

Daarnaast hebben wij interfacetesten uitgevoerd in het kader van de verkiezingen van 9 juni 2024. Dit betreft de interfaces tussen:

- De modules “Kandidatenbeheer” (EML-230 bestanden) en “Contactenbeheer” (json-bestanden) van de toepassing MARTINE, geleverd door Civadis enerzijds en het voorbereidingsstelsel van het telhulpsysteem anderzijds; en
- Het telhulpsysteem enerzijds en de module “Resultatenbeheer” van de toepassing MARTINE, geleverd door Civadis anderzijds.

Voor deze interfacetesten hebben wij gebruik gemaakt van EML-230 en json- bestanden die ons bezorgd werden door Civadis, conform met de toenmalig beschikbare versie van het MARTINE systeem. Daarnaast hebben we, op basis van onze testscenario's, de door de Toepassing gegenereerde bestanden (EML-510) opgeladen in het MARTINE systeem. Ook hier werd gebruik gemaakt van de op dat moment beschikbare versie (i.e. versie 12.0.19 van 18/03/2024). Verdere aanpassingen aan het MARTINE systeem kunnen echter een impact hebben op de correcte werking van deze interfaces.

De in dit rapport opgenomen observaties hebben enkel betrekking op de finale versie van de Toepassing die door Civadis aan PwC opgeleverd werd op 29 maart 2024. Dit betreft versie 1.5.3 voor wat het voorbereidingsstelsel betreft en versie 1.5.1 voor wat het telhulpsysteem betreft. Bovendien hebben wij een tweede versie ontvangen van het telhulpsysteem met versie nummer 1.5.1-1. Wij hebben gevalideerd dat de enige wijziging in de broncode tussen deze twee versies een aanpassing is aan de metadata om een 'reproducible build' mogelijk te maken.

Andere wijzigingen, uitgevoerd of gepland, op de Toepassing en documentatie, na bovengenoemde data (e.g. software aanpassingen voor het herstellen van softwarefouten) vallen expliciet buiten het toepassingsgebied van deze evaluatie.

De beoordeling van de fysieke omstandigheden (e.g. temperatuur, vochtigheid, etc.) waarin de systemen uiteindelijk opgeslagen en gebruikt worden, valt buiten het toepassingsgebied van onze opdracht. Verder vallen ook de opzet van de systemen in productie, inclusief de initiële parametrisatie en de operationele uitbating van de systemen buiten de opdracht van het adviesorgaan.

Op basis van de door ons uitgevoerde werkzaamheden binnen het toepassingsgebied van de evaluatie, op voorwaarde dat de uitbatingsinstructies worden aangepast naar de bemerkingen volgend uit onze werkzaamheden, en als dusdanig uitgevoerd worden, en verwijzend naar de definitie van geschiktheid zoals hierboven vermeld, besluiten wij met redelijke –maar geen absolute– zekerheid¹, dat de Toepassing verenigbaar is met de ter beschikking gestelde hardware en beantwoordt aan de hierboven gedefinieerde criteria van geschiktheid. In dit kader willen we bijzondere aandacht vestigen op de noodzaak voor een uitbatingsinstructie m.b.t. de USB sleutels die ten alle tijde in de werkstations ingeplugd moeten blijven tot de werkstations volledig zijn uitgeschakeld na het afsluitproces om de volledigheid en integriteit van de gegevensverwerking te garanderen.

---

¹ Voor de term “redelijke zekerheid” verwijzen we naar het Koninklijk Besluit van 26 mei 2002 met betrekking tot systemen van interne controle binnen de federale overheidsdiensten (BS 31 mei 2002). Deze opdracht betreft geen assurance opdracht onder de International Standard on Assurance Engagements.

De extrapolatie van deze evaluatie naar de toekomst is onderhevig aan het risico dat de erkenningsvoorwaarden of de mate van conformiteit van de Toepassing met de erkenningsvoorwaarden kunnen gewijzigd zijn.

Het management van Civadis is verantwoordelijk voor de conformiteit met de relevante wetgevende voorschriften, de geschiktheid en de kwaliteit van de systemen zoals hierboven beschreven werd.

Dit samenvattend advies werd door PwC opgesteld in haar hoedanigheid van adviesorgaan. Elke andere lezer van dit samenvattend advies dan Civadis of de geadresseerden van dit samenvattend advies (i) erkent en begrijpt dat de door PwC verrichte werkzaamheden uitsluitend uitgevoerd werden in de in paragraaf 1 van dit samenvattend advies beschreven context en (ii) erkent dat noch PwC, noch haar vennoten, werknemers en vertegenwoordigers aansprakelijk gesteld kunnen worden (contractueel of buitencontractueel) voor verliezen, schade, nadelen of kosten, van welke aard ook, als gevolg van enig gebruik dat hij/zij al dan niet van dit samenvattend advies maakt, of anderszins als gevolg van het feit dat hij/zij tot het samenvattend advies toegang heeft verkregen.

Dit advies is enkel bedoeld voor het gebruik voor de samenvallende Europese, federale en regionale verkiezingen van 9 juni 2024.

Met de meeste hoogachting,

PwC Enterprise Advisory BV, vertegenwoordigd door

DocuSigned by:
Pascal Tops
CF5DB8DFBF9F47F...

Pascal Tops²
Vennoot

---

² Pascal Tops BV, vertegenwoordigd door haar vaste vertegenwoordiger, de heer Pascal Tops